

# Hellenere og barbarer<sup>1</sup>

*Af Mogens Herman Hansen*

Dette bidrag til Phrontisteriums symposium om kulturmøder er et foredrag om forholdet mellem hellenere og barbarer. Det er unægteligt et vigtigt emne, ikke blot for forståelsen af oldtiden, men også for vor selvforståelse. Ord som *barbar*, *barbarisk*, *barbari* osv. indgår vist i alle de sprog, der tales i den vestlige verden, og det begreb, der ligger bag ordet er en vigtig del af vor kulturarv. Google-søgninger giver over ti millioner forekomster af ordene på de forskellige sprog.<sup>2</sup>

## ***Hellenernes sproglige fællesskab***

Det første, der slår en som bemærkelsesværdigt, er det forhold, at hellenerne mente, at hele menneskeheden kunne opdeles i to klart adskilte grupper: hellenere og barbarer. Dét forudsætter en opfattelse af, at alle hellenere har noget til fælles, noget der gør dem til hellenere, og omvendt at alle barbarer har noget til fælles. Hvad er det så, alle barbarer har til fælles? Det ligger i selve navnet. Barbarer er folk, der siger “*bar bar bar*”. De taler uforståeligt. Hele udgangspunktet for hellenernes opfattelse af barbarerne beror altså på sproget, og det bekræftes af vore ældste kilder: de homeriske digte. Hos Homer finder vi ikke ordet *barbaros*, men i et enkelt vers – i *Iliaden* 2.867 – får vi et folkeslag i Sydlilleasien beskrevet som *barbarophonos*, det vil sige som barbarisk-talende:

“Nastes var Drot for en Hær barbariskmælende Karer.”<sup>3</sup>

- 
1. Dette bidrag er et foredrag holdt ved studenterforeningens Phrontisteriums seminar “Kulturmøder” ved Københavns Universitet 12.3. 2010. Den mundtlige form er i det store og hele fastholdt (red.).
  2. En række centrale artikler om emnet er samlet i T. Harrison (ed.), *Greeks and Barbarians*. Edinburgh Readings on the Ancient World (Edinburgh 2002).
  3. Wilsters oversættelse (Νάστης αὐτῶν Καρῶν ἡγήσατο βαρβαροφώνων).

Alle ikke-hellenere taler altså uforståeligt, og når alle barbarer slås sammen som dem, man ikke kan forstå, indicerer det, at hellenerne ikke gjorde noget forsøg på at lære fremmede sprog for derigennem at komme til at erkende den enorme diversitet, der var blandt alle de 'barbariske' folkeslag, de kom i kontakt med.

Hvis en barbar er en person der taler uforståeligt, implicerer det omvendt, at en hellener er en person, man kan forstå; altså: at alle hellenere kan forstå hinanden. Men er det rigtigt, at alle hellenere uden videre kunne tale sammen? Det påstår Herodot. I en berømt passage (8.144.3) nævner han fire forhold, der binder alle hellenerne sammen: fælles afstamning; fælles sprog; fælles helligdomme og fælles livsstil. Han nævner altså et fælles sprog som det andet af de fire forhold, som hellenerne havde til fælles. Tilsvarende hævder Thukydid (1.3.4), at hellenerne forstår hinandens sprog. Men havde Herodot og Thukydid ret? Det synes at være tilfældet. Det er i hvert fald den fremherskende opfattelse blandt de sprogforskere, der har studeret problemet.<sup>4</sup> Når man tager den græske kulturs vide udbredelse i betragtning, var der forbløffende få dialekter, og relativt små forskelle mellem dialekterne. Lad mig underbygge det med et par eksempler:

I sin skildring af Det Persiske Felttog, kaldet *Anabasis*, fortæller Xenophon om prins Kyros, der i år 401 f.Kr. skaffede sig en græsk lejehær på over 10.000 mand og marcherede mod øst for at styrte sin bror fra Persiens trone. Lejetropperne kom fra mange forskellige bystater, og de talte forskellige dialekter, men ved hærforsamlingerne talte hver soldat til sine forsamlede medsoldater uden brug af tolk, hvorimod tolke bliver nævnt, så snart hellenerne skulle i kontakt med perserne eller med andre barbariske folkeslag.<sup>5</sup> Ligesådan i Athen: ved folkedomstolene kunne en fremmed tale sin egen dialekt og forvente at blive forstået af nævningerne.<sup>6</sup> En hellener fra Massalia i Sydfrankrig har formentlig kunnet forstå og gøre sig forståelig

---

4. J.B.Hainsworth, "Greek Views of Greek Dialectology", *Transactions of the Philological Society* (Oxford 1968) 62-76; A. Morpurgo Davies, "The Greek Notion of Dialect", *Verbum* 10 (1987) 7-28 (genoptrykt i Harrison (2002) 153-71).

5. Taler til hærforsamlingen holdes bla. af en arkader (6.1.30), en lakedaimoner (3.2.1) og en lyder, der taler boiotisk (3.1.26). Tolke omtales 1.2.17 (πέμπσας Πίγρητα τὸν ἑρμηνέα παρὰ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων κτλ.) og 5.4.4 (συνῆλθον οἱ τε τῶν Μοσσυνοίκων ἄρχοντες καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔλεξε Ξενοφῶν, ἡρμηνεύε δὲ Τιμησίθεος).

6. Platon, *Apologien* 17d: ὡσπερ οὖν ἄν, εἰ τῷ ὄντι ξένος ἐτύγχανον ὦν, συνεγιγνώσκετε δήπου ἄν μοι εἰ ἐν ἐκείνῃ τῇ φωνῇ τε καὶ τῷ τρόπῳ ἔλεγον ἐν οἷσπερ ἐτεθράμμην, καὶ δὴ καὶ νῦν τοῦτο ὑμῶν δέομαι δίκαιον, ὡς γέ μοι δοκῶ, τὸν μὲν τρόπον τῆς λέξεως ἔάν; cf. Morpurgo Davies (1987) 12.

i samtale med en hellener fra Pantikapaion på Krim. I *Cambridge Ancient History* når Hainsworth følgende konklusion: "Der er nærmest ingen evidens for, at lokale dialekter var en hindring for forståelsen."<sup>7</sup> Den eneste kilde, der modificerer dette udsagn, er Thukydids beskrivelse af eurytanerne, en stamme i det indre Aitolien (3.94.5): "De var yderst vanskelige at forstå og de levede af rå kød."<sup>8</sup>

Efter Alexander den Stores erobring af Perserriket grundlagde hellenerne flere hundrede kolonier i den nære Orient, men ikke desto mindre oplevede man i hellenistisk tid en kraftig sproglig konvergens: hellenerne tilegnede sig alle sammen et fælles skriftsprog, en kombination af den attiske og den joniske dialekt. Den nye 'dialekt' blev kaldt *koine*, "fællesproget", og den synes at have levet op til sit navn. Hvad det talte sprog angår, står vi næsten på bar bund, men selv her synes dialekterne at have måttet vige for en slags standard-græsk.<sup>9</sup> Omvendt er det bemærkelsesværdigt, at hellenerne ikke lærte fremmede sprog. I Xenophons *Anabasis* hører vi undtagelsesvis om en vis Timesitheos fra Trapezunt, der havde lært mossynoikernes sprog og kunne fungere som tolk for Xenophon. Langt mere typisk er dét, som Arrian fortæller i sin *Anabasis*: Alexander den Store indsatte græske og makedonske statholdere i alle perserrikets provinser. Men kun en eneste af dem gjorde sig den umage at lære sine undersåtters sprog. Det var general Peukestas, statholderen i Persien, der faktisk lærte sig persisk.<sup>10</sup>

### ***Kulturmøde ude og hjemme***

Hvor og hvordan mødtes hellenerne og barbarer? Det gjorde de dels i kolonierne og dels i hjemlandet, altså i selve Hellas. Hellenerne var udadvendte. Det var et folk af søfarere. De rejste alle mulige steder hen, og de koloniserede. I klassisk tid, altså fra ca. 500 f.Kr. til Alexander den Stores død i 323 f.Kr., fandtes der i alt ca. 1000 græske *poleis*, altså bystater. Over en fjerdedel af dem var kolonier grundlagt på Sicilien, i Syditalien, langs Adriaterhavets kyster, i Thrakien langs Ægæerhavets nordkyst, i Sortehavsområdet, på

---

7. CAH III.1 (1982) 865: "There is almost no evidence that local dialect ever formed a barrier to communication."

8. ἀγνωστότατοι δὲ γλώσσαν καὶ ὠμοφάγοι εἰσὶν, ὡς λέγονται

9. L.R. Palmer, *The Greek Language* (London 1980) 174-93; se dog G.E.M. de Ste. Croix, *The Class Struggle in the Ancient Greek World* (London 1981) 16, der henviser til *Act. Apost.* 14.11 (οἱ τε ὄχλοι ἰδόντες ὃ ἐποίησεν Παῦλος ἐπήραν τὴν φωνὴν αὐτῶν Λυκαονιστὶ λέγοντες).

10. Arrian *Anab.* 6.30.3 (μόνος τῶν ἄλλων Μακεδόνων ... φωνὴν τὴν Περσικὴν ἐκμαθῶν) og 7.6.3 (τῆ φωνῆ περσίζων).

Lilleasiens sydkyst og i Libyen.<sup>11</sup> Hver eneste gang hellenerne grundlagde en ny koloni, kom den til at ligge som en enklave omgivet af barbarer bosat i oplandet. De indvandrede hellenere undertvang eller fordrev den lokale befolkning og bosatte sig i mur-omkransede byer eller i byernes nærmeste opland.

Oprindeligt lå alle kolonierne som små græske øer i et barbarisk hav. Hver af dem var et lille stykke Hellas, langt fra hjemlandet Hellas. Kolonisationen afstedkom overalt et kulturmøde mellem hellenere og barbarer, og det førte almindeligvis til, at barbarerne blev helleniseret. Når hellenerne koloniserede, tog de ofte kvinder med på togtet, men i nogle tilfælde drog mændene ud og giftede sig med lokale kvinder. Det ser vi bla. i den ældste græske koloni overhovedet, Pithekoussai, den lille ø, der ligger ud for Napoli. Byen på øen, og især gravpladsen uden for byen, er omhyggeligt udgravet. Gravgodset i de ældste grave viser, at mændene var hellenere, men at mange af kvinderne var indfødte fra lokalområdet.<sup>12</sup> Går vi frem i tiden, skifter billedet. Den materielle kultur bliver rent græsk, og tilsvarende bliver det græsk sprog, græsk religion og græsk kultur, der slår igennem. Når de græske kolonister giftede sig med lokale kvinder, og når deres slaver også fortrinsvis kom fra lokalbefolkningen, så var det kvinderne og slaverne, der måtte lære deres husbonds og herres sprog og tilpasse sig hans kultur. De oldgræske kolonier er et sjældent eksempel på, at det var faderens sprog, der blev børnenes modersmål.

Omvendt er der kun få kendte eksempler på, at de græske kolonister tilegnede sig lokalbefolkningens sprog og kultur og til sidst hørte op med at tale græsk og føle sig som hellenere. Det skete i løbet af hellenistisk tid for nogle af de græske kolonier i Syditalien.<sup>13</sup> Men det er langt mere karakteristisk, at lokalbefolkningen i de græske kolonier bliver helleniseret. Hellenere, der bosatte sig uden for Hellas, kunne derfor fastholde deres etniske identitet, indbefattet deres tro på, at de som hellenere var de omkringbo-

---

11. M.H. Hansen & T.H. Nielsen (eds.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis* (Oxford 2004) 152.

12. Se J.N. Coldstream, "Mixed Marriages at the Frontiers of the Early Greek World", *Oxford Journal of Archaeology* 12 (1993) 89-107.

13. Strabon 6.1.2: *νυνὶ δὲ πλὴν Τάραντος καὶ Ῥηγίου καὶ Νεαπόλεως ἐκβεβαρβαρῶσθαι συμβέβηκεν ἅπαντα καὶ τὰ μὲν Λευκανοὺς καὶ Βρεττίους κατέχειν τὰ δὲ Καμπανούς.* Se også Aristoxenos fr. 124 (Wehrli): *διόπερ Ἀριστόξενος ἐν τοῖς Συμμίκτοις συμποτικοῖς "ὅμοιον," φησί, "ποιοῦμεν Ποσειδωνιάταις τοῖς ἐν τῷ Τυρρηρικῷ κόλπῳ κατοικοῦσιν. οἷς συνέβη τὰ μὲν ἐξ ἀρχῆς Ἑλλησιν οὖσιν ἐκβεβαρβαρῶσθαι Τυρρηνοῖς [ἢ Ῥωμαίοις] γεγονόσι, καὶ τήν τε φωνὴν μεταβεβληκέναι τὰ τε λοιπὰ τῶν ἐπιτηδεύματων, ἄγειν δὲ μίαν αὐτοῦς τῶν ἑορτῶν τῶν Ἑλληνικῶν ἔτι καὶ νῦν, ἐν ἧ συνιόντες ἀναμιμνήσκονται τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ὀνομάτων τε καὶ νομίμων, καὶ πολοφυράμενοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀποδακρύσαντες ἀπέρχονται."*

ende barbarer overlegne.<sup>14</sup> Den græske kolonis kultur bredte sig også til nabobyerne. I de indfødte byer begyndte man at slå mønt med græske typer; man byggede doriske templer; man dyrkede de græske guder; man indførte græske politiske institutioner; og græsk slog igennem, først som skriftsprog, siden som talesprog. I arkaisk tid grundlagde hellenerne ca. 25 *poleis* på Sicilien, men når vi når ned i senklassisk og hellenistisk tid, var der dobbelt så mange rigtige græske *poleis* spredt ud over hele øen. Størstedelen af de oprindelige folkeslag – sikulerne, sikanerne og elymerne – havde antaget hellenernes sprog og kultur og var blevet helleniseret. Deres byer var blevet til *poleis*.<sup>15</sup> Samme udvikling møder vi i Lilleasien og i dele af Sortehavsområdet.

I hellenistisk tid udbredes græsk sprog og kultur til Ægypten og store dele af den nære orient, først og fremmest Lilleasien. Da Alexander den Store begyndte erobringen af Perserriket, var der formentlig 8-10 millioner mennesker i den græsktalende verden.<sup>16</sup> På kejser Augustus' tid formodes antallet at være vokset til henved 30 millioner.<sup>17</sup> Og denne tre- til fire-dobling skyldes ikke nogen voldsom befolkningstilvækst, men snarere en kraftig udbredelse af græsk sprog og kultur gennem hele den hellenistiske periode.

Det var et lille udblik over det kulturmøde, der fandt sted, når hellenerne drog ud og slog sig ned som kolonister blandt barbariske folkeslag. I selve Hellas tog kulturmødet en anden form, og det træder klarest frem i forholdet mellem borgere og deres slaver. I alle græske bystater var der slaver, og mange steder udgjorde slaverne en betragtelig del af befolkningen. En meget stor del af disse slaver var enten barbarer eller efterkommere af barbarer. Det kan vi se af deres navne, blandt andet på gravsten. En person, der hedder 'Thrax' (dvs. en fra Thrakien), er enten selv slave eller efterkommer af en slave fra Thrakien. Tilsvarende med 'Sikon' (en der kommer fra det indre Sicilien) osv.

---

14. Barbarisk-talende karer omtales allerede hos Homer (*βαρβαροφώνων*: Il. 2.867), men modsætningen mellem hellenerne og barbarer bliver først accentueret under og efter Perserkrigen, se nedenfor.

15. M.H. Hansen & T.H. Nielsen (eds.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis* (Oxford 2004) 1390.

16. M.H. Hansen, *Polis. An Introduction to the Ancient Greek City-State* (Oxford 2006) 31.

17. M.H. Hansen, *Polis. An Introduction to the Ancient Greek City-State* (Oxford 2006) 82.

Lad mig nævne et par vigtige vidnesbyrd.<sup>18</sup> I 415 f.kr. var der en kæmpeskandale i Athen. En nat havde en række unge rige athenere smadret Hermes-statuerne rundt om i byen, og de samme unge mænd havde ved private drikkegilder parodieret riterne ved de eleusinske mysterier. De blev dømt for deres helligbrøde; nogle blev henrettet; andre flygtede; men alle fik de deres formue konfiskeret. I året 414 f.Kr. blev der holdt offentlig auktion over de konfiskerede formuer. Auktionsregnskaberne blev indskrevet på sten og er delvist bevarede. I de fragmenter, vi har, figurerer i alt 45 slaver, hvoraf kun tre anføres som født og opvokset i deres herres hus (*oikogenes*). Resten har altså været købt. Vi ved, at der var et slavemarked på Athens torv, og her må der hvert år have været solgt i tusindvis af slaver; vi ved, at importafgiften på slaver indbragte store summer, og vi kan nok roligt regne med, at af den årlige omsætning på flere tusinde slaver var over halvdelen importeret.

Det store flertal af de importerede slaver var krigsfanger, og her kan vi skelne mellem tre typer krigsførelse: krig mellem græske bystater; krig mellem hellenere og barbarer; og krig mellem to barbariske folkeslag. Efter en krig mellem to græske bystater var det almindeligt, at fangerne blev løskøbt af slægt og venner. Vi må dog ikke glemme, at det også var almindeligt, når man erobrede en by, at slå de alle voksne mænd ihjel og sælge kvinder og børn som slaver. I dette tilfælde har der ikke været nogen tilbage, der kunne løskøbe fangerne. Når hellenerne førte krig mod barbariske folk, blev fangerne kun sjældent løskøbt. De blev fortrinsvis gjort til slaver, og når barbariske folk førte krig indbyrdes, har græske slavehandlere ofte kunnet købe fangerne af den vindende part.

Hovedparten af slaverne i de græske *poleis* var altså barbarer. Af de 45 slaver fra auktionsregnskaberne er 31 af barbarisk herkomst: tolv er fra Thrakien; syv fra Karien; tre fra Skythien; to fra Syrien; to fra Illyrien og en fra henholdsvis Makedonien, Lydien, Frygien, Kappadokien og Kolchis.

Auktionsregnskaberne fra 414 kan sammenholdes med indskrifter fra 4. årh. fundet i sølvmine-distriktet i Sydattika. De giver os navnene på til sammen 46 slaver fra sølvminerne. Slavernes herkomst er oplyst i 26 tilfælde, og kun 3 af de 26 er hellenere. Resten er barbarer, fra stort set de samme regioner som slaverne i auktionsregnskaberne. Vi ved også, at Athens politikorps bestod af 300 skythiske slaver.

---

18. For det følgende, se S. Isager & M.H. Hansen, *Aspects of Athenian Society* (Odense 1975) 31-33.

Der har altså hele tiden været et kraftigt barbarisk element i bystaternes befolkning i selve Hellas. Men i Hellas sker der den samme udvikling som i kolonierne. Slaverne helleniseres. Gravindskrifterne over alle de afdøde slaver er på græsk, og der er ingen eksempler på gravsten skrevet i fremmede alfabeter eller på fremmede sprog. Et ligeså vigtigt vidnesbyrd er Aristofanes' komedier. I disse komedier møder vi ikke kun atenerne, men også en gang imellem en hellener fra Boiotien eller en fra Sparta, og de taler deres egen dialekt, altså boiotisk eller dorisk. I Aristofanes komedier optræder der imidlertid også en lang række slaver. Det er karakteristisk, at de altid taler flydende attisk. Der er ikke det mindste tegn på, at de taler gebrokkent eller med udtalt barbarisk accent. Heraf må vi kunne slutte, at slaverne i stort omfang er blevet helleniseret.

### ***Hvordan opfattede hellenerne barbarerne?***

Når hellenerne drog ud i verden og koloniserede, blev de omkringboende folkeslag helleniseret, og når alle mulige barbarer kom til Hellas som slaver, blev også de helleniseret. Hvordan opfattede hellenerne så barbarerne? Stort set arrogant og nedladende. Det fremgår med al ønskelig tydelighed af en berømt – og berygtet – passage i 7. bog af Aristoteles' *Politik*. I sin skildring af den ideelle *polis* fremfører Aristoteles nogle betragtninger over, hvor der findes *poleis*, der efter hans opfattelse er den eneste rigtige stats- og samfundsform. Hvis vi ser på et kort over den antikke verden, bor menneskene groft sagt i tre zoner, hver med sit klima: i Europa, hvor der er koldt; i Asien, hvor der er meget varmt; og i Hellas, der har et tempereret klima. Nu mener Aristoteles – ligesom mange af sine samtidige for øvrigt – at klimaet ikke blot former menneskets levevis, men også dets sjælstype. Europæerne, der bor i de kolde egne, har mod (*thymos*), men mangler tanke (*dianoia*). Derfor er de frisindede (*eleutheroi*), pga. deres mod, men uden evnen til at danne *poleis*, pga. deres defekte intellekt. Europæere er således ikke rigtige mennesker, der når frem til *polis*-dannelse. De er folkeslag (*ethne*), der må nøjes med at leve i landsbyer (*komai*).

Asiaterne, der lever i varme egne, har nok intellekt (*dianoia*), men mangler mod og frihedsfølelse (*thymos*). Derfor er de slavesjæle (*douleuonta*). Som slavesjæle er det til deres egen fordel at leve som slaver under despotisk herredømme. Asiater er derfor heller ikke rigtige mennesker, og de lever da også i kæmpemæssige riger, der er alt for store til at være *poleis*, og hvor alle undersåtterne er for slaver at regne, således at det eneste rigtige menneske i en sådan stat er despoten.

Hellenerne derimod, der bor i verdens midte, har både mod og intellekt. Derfor er de frisindede i kraft af deres mod og disponeret for *polis*-dannelse i kraft af deres intellekt. Denne tredeling i europæere, asiater og hellenere kan reduceres til en dichotomi. Menneskeheden kan opdeles i hellenere og barbarer, og det er kun hellenerne, der er rigtige mennesker, som bor i *poleis*.<sup>19</sup>

Aristoteles' tanker om barbarer i *Politikkens* 7. bog modsvarer hans tanker om slaver i 1. bog. Aristoteles skelner mellem naturlige slaver – nemlig mennesker, der har stor fysisk styrke, men ikke noget stort intellekt – og mennesker, der kun er blevet slaver på grund af et nederlag i krig. Den sidste form for slaveri finder Aristoteles forkert og uretfærdig; den første form er helt i orden. Det er kun i den naturlige slaves egen interesse at være slave og have en herre, der har forstand til at styre, og Aristoteles lægger heller ikke her skjul på, at de naturlige slaver er barbarer.<sup>20</sup>

### ***Perserkrigenes betydning***

Min skildring af modsætningen mellem hellenere og barbarer har været synkron og primært handlet om den klassiske periode. Vi møder stort set samme opfattelse af barbarerne, hvis vi går ned i hellenistisk tid. Men går vi tilbage i arkaisk tid, tegner der sig et helt andet billede. Som tidligere sagt finder vi adjektivet *barbarophonos* i en verselinje i *Iliaden*, og her i en værdineutral kontekst: ordet bruges ikke i nedsættende betydning. Ordet *barbaros* forekommer næsten ikke i arkaisk litteratur. Men billedet vender, når vi kommer ned til Aischylos' tragedie *Persene* og hans forælling om Xerxes' overfald på Hellas i 480 og Slaget ved Salamis. Tragedien blev opført i 472. Her hører vi talrige gange om barbarer, og i tragedien er termen naturligvis møntet på perserne.<sup>21</sup> Herefter er modsætningen mellem hellenere og barbarer et fast topos i græsk litteratur, og ordets betydningsfelt udvides. Fra fortrinsvis at bruges om perserne bliver det efterhånden brugt om alle ikke-hellenske folkeslag. Det er indlysende, hvad der er sket. Det er perserkrigene, der har bragt modsætningen mellem hellenere og barbarer i fokus, og det er perserkrigene, der ligger til grund for den gennemgribende negative betydning, som ordet *barbaros* får i al græsk litteratur fra Aischylos og frem.

---

19. Arist. *Pol.* 1327b16-28a16.

20. Arist. *Pol.* 1255a21-32.

21. Om Aischylos' tragedie, se T. Harrison, *The Emptiness of Asia. Aeschylus' Persians and the History of the Fifth Century*. Duckworth (London 2000).



Barbarer er slavesjæle. De har ikke forstand nok til at tænke rationelt. De ligger under for deres drifter, fx drikker de ublandet vin. De er upålidelige og grusomme. De lader frie mænd torturere og piske til døde. I Hellas udsætter man ikke bystatens borgere for korporlige straffe og mishandling - bortset fra dødsstraf, der som regel eksekveres uden at udsætte den dømte for unødige pinsler. Det var kun slaver, der blev pisket eller tortureret og de var jo fortrinsvis barbarer. Normalt boede barbarerne heller ikke i bystater, men i store riger, der dækkede titusinder eller hundredtusinder kvadratkilometer, og alle disse riger blev styret af fyrster, der i deres regeringsform opførte sig som tyranner. Selv ordet *tyrannos* er – naturligvis – et barbarisk ord, som hellenerne har overtaget.

Herodot beskriver Perserkrigen i de tre sidste bøger af sit historieværk. En af hovedpointerne i Herodots fortælling er, at hellenerne er fattige men tapre, patriotiske, lovlydige og frisindede. Perserne er derimod korrumpere af deres egen rigdom og i virkeligheden kun slaver, der styres af en tyran. Vi får en særdeles usympatisk beskrivelse af tyrannen Xerxes og den måde, han styrer sit rige og folk på.<sup>22</sup> Da Xerxes havde bygget en pontonbro over strædet ved Hellesponten og netop skulle til at lade hele hæren marchere over til Europa, kom der en vældig storm og splittede broen ad. Hvad gjorde Xerxes? Han lod havet piske med 300 piskeslag; han kastede slavelænker ud i havet; og han henrettede alle de ingeniører, der havde bygget broen. Perserkrigen er et kulturmøde af dimensioner og et kulturmøde, hvor sympatien afgjort er på hellenernes side.<sup>23</sup>

Herodot skrev historie, men samme tankegang gentages i utopiens form i Platons dialog *Kritias*.<sup>24</sup> Her fortæller Platon sagnet om Atlantis. Platons skrift er i virkeligheden en dobbelt-utopi. Det, Platon skildrer, er forholdet mellem et tidligere Athen, der eksisterede for 9000 år siden, og det kæmpestore ø-rige Atlantis. Athen skildres som en lykkelig *polis*, der var indrettet, således som Platon beskriver idealstaten i dialogen *Staten*, med fælleseje, ligestilling mellem kønnene, og en skarp klassesdeling mellem en klasse af bønder og håndværkere og en klasse af vogtere, der skal styre og forsvare

---

22. For Herodots portræt af Xerxes, se A.R. Burn, *Persia and the Greeks* (London 1962) 313-4 og H. Sancisi-Weerdenburg, "The Personality of Xerxes, King of Kings," i E.J. Bakker *et al.* (eds.), *Brill's Companion to Herodotus* (Leiden, Boston & Köln 2002) 579-90.

23. Herodot 7.35-36. En række artikler om Perserkrigenes kulturhistoriske betydning er samlet i E. Bridges *et al.* (eds.), *Cultural Responses to the Persian Wars. Antiquity to the Third Millennium* (Oxford 2007).

24. Platon, *Kritias*, passim; se også *Timaios* 24e-25d.

staten. Det 9000 år gamle Athen havde en hær på 20.000 mænd og kvinder tilsammen. Det kæmpestore ø-rige Atlantis var underopdelt i 10 store riger, hver styret af en konge, og en af kongerne var samtidig overkonge for hele riget. Befolkningen var barbarer. Staten var umådelig rig og mægtig, og den havde en hær på over en million mand. Oprindeligt var Atlantis et lykkeligt samfund. Men rigdommen fordærvede menneskene og gjorde dem overmodige.

På et tidspunkt gik Atlantis til angreb på Athen, men trods atlanternes overmagt lykkedes det atthenerne at besejre dem. Og kort efter forsvandt både Athen og Atlantis i en umådelig syndflod. Det store og rige Atlantis' angreb på Athen er et ekko af Perserkrigene, og moralen er den samme: Trods barbarernes overmagt er det hellenerne, der er de bedste og de stærkeste.

### ***Overmennesker, undermennesker, panhellenismen og "Black Athena"***

Som man nok kan høre, er alt, hvad jeg har fortalt indtil videre, politisk ukorrekt. Jeg har fortalt om hellenernes opfattelse af sig selv som mere intelligente og bedre begavede end barbarerne. I kulturmødet mellem hellenere og barbarer, såvel i kolonierne som i selve Hellas, opfatter hellenerne sig selv som overmennesker og barbarerne som undermennesker. Det er samme opfattelse, som europæerne havde af sig selv i kolonisationens tidsalder, og som stadig har en stor magt over vore sind. Vi kan erkende tre vestlige aggressionsperioder i verdenshistorien. Først var der korstogene, der blev ført i kristendommens navn. Så kom kolonisationen, der blev ført i den europæiske civilisations navn, herunder kristendommens. I vor egen tid har vi en vestligt domineret verdensorden, der udbredes i demokratiets navn.

Hellenernes aggression i oldtiden er knyttet til panhellenismen.<sup>25</sup> Alle hellenere bør holde sammen og holde fred med hinanden, og det kan bedst ske, hvis alle hellenere fører et fælles felttog mod perserriget. Men læg lige mærke til dette: Hellenerne havde ikke nogen forestilling om, at de var en bedre *race*. Det er det tempererede klima i

---

25. Modsætningen mellem hellenere og barbarer fx.: Thukydide 1.6.6; Euripides *Iphigenia i Aulis* 1400-1 (*βαρβάρων δ' Ἑλλήνας ἀρχεῖν εἰκός, ἀλλ' οὐ βαρβάρους μῆτερ, Ἑλλήνων τὸ μὲν γὰρ δοῦλον, οἱ δ' ἐλεύθεροι*), citeret af Aristoteles *Politikken* 1252b8-9: "Det er rigtigt, at hellenere skal herske over barbarer"; cf. Platon *Menexenos* 245d; Isokrates 5.124; Platon *Statsmanden* 262d, hvor verdensbefolkning opdeles i hellenere og barbarer. For panhellenismen – især hos Isokrates – og idéen om et fællesgræsk felttog mod Perserriget, se G. Mathieu, *Les idées politiques d'Isocrate* (Paris 1966) 51-64.

Hellas, der har formet hellenernes sjæl, således at den er bedre end andre folkeslags, og dermed har sat hellenerne i stand til at skabe frie politiske samfund, medens barbarerne essentielt i øst lever som slaver af deres fyrste, og i vest lever i så kolde egne, at de også her er ude af stand til at danne ordentlige politiske samfund.

Det er det, jeg har fortalt – og det burde jeg slet ikke have gjort. Sådan noget skal man helst feje ind under gulvtæppet. Det, som i dag er politisk korrekt, det er at fremhæve alle de kulturtræk, som hellenerne har overtaget fra barbarerne, og konkludere, at hellenerne i alle forhold står på skuldrene af især den ægyptiske og de nærorientalske kulturer, og at de egentlig ikke selv har bidraget med ret meget originalt. Det er det, man kan læse i Bernal's bog *Black Athena. The Afroasiatic Roots of Classical Civilization*, og i mange andre bøger og artikler, der mindre radikalt end Bernal slår på de samme strenge.<sup>26</sup> Det er et kæmpeemne, og jeg må her begrænse mig til to kommentarer:<sup>27</sup>

Det kan ikke bestrides, at de fleste hellenerne selv mente, at de var barbarerne overlegne, og at de fleste barbarer var nogle slavesjæle. Kun enkelte røster hævdede sig mod den barbarfjendske konsensus. Sofisten Antifon skrev i slutningen af 5. årh., at alle i enhver henseende er skabt ens, både hellenerne og barbarer.<sup>28</sup> En anden sofist, Alkidamas, benægtede, at der fandtes naturlige slaver;<sup>29</sup> og i de første fire bøger af Herodots værk, de såkaldte etnografiske bøger, får vi et helt andet nuanceret billede af barbarerne, hvor især den ægyptiske kultur skildres med stor respekt. I disse bøger har Herodot også meget godt at sige om perserne og deres levevis. I Herodots værk er der en forbløffende modsætning mellem hans relativt positive skildring af mange barbariske folkeslag i bøgerne 1-4 og hans negative skildring i de tre sidste bøger om Perserkrigene. Det er den overlegne og negative holdning fra bog 7-9, vi møder igen i det meste af den græske litteratur, vi har overleveret. Om hellenerne har ret i deres selvbevidste arrogance, det er

---

26. Martin Bernal, *Black Athena. The Afroasiatic Roots of Classical Civilization* 1-3 (Rutgers 1987-2006).

27. Diskussion af Bernal's teser findes fx i M. Lefkowitz & G.M. Rogers (eds), *Black Athena Revisited*. University of North Carolina Press (Chapel Hill 1996).

28. Antifon fr. 44 B Col. 2 (Diels-Kranz): φύσει πάντα πάντ[ες] ὁμοίως πεφύκ[α]μεν καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλλην[ες] εἶναι· σκοπεῖν δ[ὲ] παρέχει τὰ τῶν φύσει [ὄντων] ἀναγκαί[ων] πᾶσιν ἀν[θρώ]ποις π..... Οὔτε β[άρβα]ρος ἀφώρισται ἡμῶν οὐδεὶς οὔτε Ἕλλην ἀναπνέομέν τε γὰρ εἰς τὸν ἀέρ[α] ἅπαντες κατὰ τὸ στόμ[α] καὶ κατ[ὰ] τὰς ῥίνας.

29. Arist. *Rhet.* 1373b18a: καὶ ὡς ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ λέγει Ἀλκιδάμας, “ἐλευθέρους ἀφῆκε πάντας θεός, οὐδένα δοῦλον ἢ φύσις πεποίκεν.”

en helt anden sag. Vi må skelne mellem hellenernes selvforståelse og moderne menneskers vurdering af dem og deres kultur.

Hellernes forståelse af barbarerne var overvejende nedladende og arrogant. Det er imidlertid ikke svært at finde mange kulturtræk, som de faktisk overtog fra deres naboer mod øst. Selve skriften lærte de fra fönikerne. Det vidste hellenerne godt selv. At opdele dag og nat i 12 timer hver lærte hellenerne af ægypterne. At underopdele en grad i 60 bueminutter, der igen opdeles i 60 buesekunder, lærte de af babylonerne. At justere måneåret på 354 dage så det passer med solåret på 365 dage, lærte hellenerne af babylonerne, der igen havde lært det af sumererne. Hvis Thales i år 585 f.Kr. kunne forudsige en solformørkelse, må det skyldes, at han havde adgang til babyloniske tabeller over cykler af solformørkelser. Og man kunne nævne meget mere.

Vi må heller ikke glemme, at hellenerne jo berejste hele middelhavsverdenen og at mange af dem i allerhøjeste grad interesserede sig for barbariske folkeslag. De første fire bøger af Herodots historie vidner om nysgerrigheden over for fremmede folkeslag og deres levevis. Vi har også den såkaldte *Kyropædi*, Xenophons roman-agtige skildring af den persiske kong Kyros' opdragelse.

Det er især religionen, der fremhæves, når man vil påvise orientalsk indflydelse på græsk kultur. I løbet af klassisk og hellenistisk tid bliver stedse flere orientalske kulter indført i de græske bystater, fx kulter for den thrakiske gud Bendis, den ægyptiske gud Ammon, den ægyptiske gudinde Isis, den frygiske gudinde Kybele, den frygiske gud Sabazios, osv. De orientalske guddomme voksede efterhånden sammen med de græske, Kybele med Demeter, Sabazios med Dionysos, Ammon med Zeus, osv. Der kan næppe være tvivl om, at det er inden for religionen, man finder den stærkeste orientalske påvirkning af græsk kultur.<sup>30</sup> Vi må imidlertid ikke glemme, at udviklingen også kan gå den anden vej. For 50 år siden var det den ortodokse opfattelse, at de kristne evangelier nok var skrevet på græsk, men de var tænkt på jødisk. Den græske sproglige form var blot en skal, man skulle skrælle af og erstatte med en primært jødisk tankegang, så forstod man kristendommen.

Sådanne synspunkter er nu erstattet af den opfattelse, at kristendommen er et konglomerat af jødisk og græsk tankegang. Det er især stoicismen, der har haft en umådelig betydning for Paulus og for evangelierne. Den græske sprogform er *ikke* blot en skal. Den dækker over en stoisk græsk tankegang, der i mangt og meget er grundlaget

---

30. For orientalske kulter i Athen, se R. Parker, *Athenian Religion. A History* (Oxford 1996) 188-98.

for en forståelse af kristendommen. En af spidserne i denne nyfortolkning af evangelierne sidder her i København. Det er Troels Engberg Pedersen,<sup>31</sup> der er uddannet som klassisk filolog, men som nu er professor i Teologi ved Københavns Universitet. Her får vi et eksempel på, at det er den græske tanke, der påvirker en orientalsk religion og ikke omvendt, og med denne politisk ukorrekte betragtning slutter jeg mit foredrag om kulturmødet mellem hellenere og barbarer.

---

31. Troels Engberg-Pedersen (udg.), *Den nye Paulus og hans betydning* (København 2003); idem, *Paul Beyond the Judaism/Hellenism Divide* (Westminster 2002).